

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Ольга НІКОЛАЄНКО, Тетяна УШАТА (Чернігів, Україна)

У статті аналізуються проблеми якісної підготовки майбутніх вчителів у сучасних соціокультурних умовах. Визначається зміст „духовного становлення” майбутнього фахівця. Розкриваються психолого-педагогічні умови духовного розвитку та професійної реалізації.

The article deals with the teachers'-to-be qualitative training issues under the circumstances of sociocultural environment. The determination of „spiritual becoming” of future specialists is given. The psychopedagogical terms of spiritual development and professional actualization are defined.

Сучасній школі сьогодні потрібен вчитель, який би не тільки міг оновлювати й удосконалювати зміст своєї діяльності, але й являв собою взірць високої духовності, духовної культури. Державна програма “Учитель” особливо акцентує увагу на значущості методичних служб у розвитку професійної майстерності, творчого потенціалу, загальної та духовної культури сучасного вчителя [3].

Проблема розвитку духовної культури вчителя є вічною. Саме йому належить місія транслювати духовні цінності суспільства, створювати умови для присвоєння цих цінностей підростаючими поколіннями й відтворювати їх у творчій діяльності, у культурі вчинку. Розвиток духовної культури вчителя обумовлює його здатність до самоактуалізації, духовної самореалізації, формування вмінь духовно-практичної діяльності, пошуку духовно-моральних та естетичних ідеалів, свідомої роботи з виховання духовного світу підростаючих поколінь і в цілому суспільства.

У сучасних соціокультурних умовах непересічного значення набуває якісна підготовка майбутнього вчителя в системі професійної педагогічної освіти. Держава, суспільство зацікавлено в такому вчителі, який здатен зайняти авторську позицію, повести до вершин Духа, розкрити та розвинути душевні сили, творчо взаємодіяти зі своїми вихованцями. Не треба забувати, що без вчителя немає і не може бути ані героя, ні поета, ні вченого, ні актора, ні політика. Головна потреба сучасної загальноосвітньої школи – яскраві індивідуальності, талановиті особистості, духовно-обдаровані люди. Виховати, виростити останніх – справа професіоналів Вищої школи.

Актуальність цієї проблеми зумовлюється ще й тим, що професійна педагогічна освіта – гуманітарний феномен. За такого підходу остання не може розглядатися як проста трансляція та засвоєння історичного педагогічного досвіду. Цей погляд нам здається дуже одностороннім. Слід наголосити на необхідності розширення горизонтів професійної педагогічної освіти, переходу її в площину культури, духовності, творчості. Тобто вища освіта повинна розглядатися як „культуротворчий естетичний акт” [5: 124], як орієнтація на створення у майбутнього спеціаліста образу світу та себе в цьому світі. Доцільно підкреслити зв'язок проблеми з найважливішими науковими та практичними завданнями, які стоять перед українською педагогічною наукою:” Сфера освіти, що найбільшою мірою визначає рівень розвитку людини, стає загальнонаціональним пріоритетом у все більшому числі країн світу. У нашій країні це ще не відбулося. І тому підкреслю ще й ще раз: першим нашим завданням має стати утвердження і в громадянській думці, і в суспільній практиці справжньої пріоритетності сфери освіти як необхідної умови національного розвитку і національної безпеки. Нам необхідно згуртувати націю навколо проблем освіти, об'єднати зусилля не лише освітян, а усього суспільства [3: 26].

Аналіз особистісно-індивідуальних якостей вчителя ми знаходимо у працях К. Абульханової-Славської, Л. Божовіч, Л. Виготського, І. Кона, О. Леонтьєва С. Рубінштейна, В. Шадрікова. Феноменом духовності, без якого нам не уявляється якісна підготовка майбутнього вчителя, в останні роки займаються Г. Балл, М. Боришевський, О. Вишневський, К. Журба, О. Караковський, І. Карпенко та ін.

Помітний доробок у галузі аналізу професіоналізму вчителя, його здібностей належить також таким науковцям як О.Деркач, В.Сластьонін, М.Станкін, Н.Кузьміна.

Взагалі останні публікації свідчать про те, що українські науковці дуже жваво цікавляться проблемами вищої школи. Доказом цього можуть служити праці І. Беха,

Н. Гапон, М. Евтуха, В. Сипченка, Ю. Сенько, Є. Полат, Т. Яценко. На пріоритетність освіти в загальному поступі суспільства наголосив міністр освіти та науки України В. Кремень на підсумковій колегії МОН: „Від рівня якості вищої освіти дедалі більше залежатиме доля народу, держави і життя кожного громадянина „ [4: 9].

Разом з тим, якісна підготовка вчителів в системі професійної вищої освіти ускладнена протиріччями, які мають місце в соціально-освітній сфері та в теорії і практиці навчання у вищій педагогічній школі до них дослідники [2: 6] відносять такі:

- між абстрактним предметом навчально-пізнавальної діяльності (тексти, знакові системи, програми) та реальним предметом професійної діяльності;
- між цілісністю змісту професійної діяльності та опанування студентами через багато предметних галузей (наук, навчальних предметів);
- між науково-предметним та психолого-педагогічними підходами до підготовки вчителя в системі сучасної педагогічної освіти;
- між динамікою державної політики, яка орієнтується на доступність, якість ефективність вищої педагогічної освіти та відносною ригідністю соціально-освітньої політики педагогічних ВНЗ, які зорієнтовані на виживання в складних умовах конкуренції;
- між ростом об’єктивної значущості педагогічної праці вчителя для суспільства та низьким статусом професійної педагогічної діяльності вчителя у загальноосвітній школі;
- між потребами сучасної школи в професійно зрілих, досконалих вчителях, які здатні до адаптації та ефективної діяльності з самого початку своєї роботи та недостатньою готовністю випускників педагогічних ВНЗ до різних видів педагогічної діяльності;
- між зверненістю змісту навчальної діяльності до минулого соціального досвіду та орієнтації студентів на майбутній зміст професійної діяльності, до невідомих ще ситуацій та умов педагогічної праці.

Дані протиріччя актуалізують проблему виявлення головних тенденцій, психолого-педагогічних умов та механізмів духовного становлення майбутніх вчителів. Слід додати, що класична динаміка вищої школи з її закономірностями, принципами, формами та методами навчання, не завжди оперативно реагує на нові процеси у ВНЗ, дуже часто на встигає запроваджувати нові прийоми та методи, іноді ігноруються духовні потреби і соціальний досвід студентів. На нашу думку, проблема полягає в переході від простої репродукції знань в професійній педагогічній освіті до створення педагогічної культури під час навчання в університеті, формування насамперед „людини духовної”, справжнього інтелігента, здібного до творчого пошуку, самоактуалізації та рефлексії.

Під цим кутом зору *метою нашої статті* є теоретичне обґрунтування можливостей вищої педагогічної освіти у формуванні духовності, професійної зрілості та компетентності майбутніх вчителів. З цього випливає ряд завдань:

- виявити сутність поняття духовне професійне становлення майбутніх педагогів;
- з’ясувати психолого-педагогічні умови духовного становлення майбутніх педагогів;
- розкрити можливості професійної педагогічної освіти з цієї проблеми;
- на нашу думку, духовне становлення особистості майбутнього педагога передбачає насамперед подальший розвиток духовності особистості, духовно-моральне виховання, яке повинно продовжуватися у стінах ВНЗ. Духовне становлення особистості майбутнього педагога в системі вищої педагогічної освіти передбачає відокремлення слідуєчих змістовних аспектів:
  - моральні цінності (доброта, любов, співчуття, милосердя, істина, краса, толерантність), розвиток духовних потреб;
  - загальна культура, культура діалогу зі світом, з собою, з іншими людьми;
  - високий рівень особистісно-професійних якостей, орієнтація на високі професійні досягнення (позитивний Я-образ, здатність до рефлексії, самоактуалізації, самосвідомість, здібності, характер його риси та стан);
  - творче самовиявлення в науці, культурі тобто креативність як творчий потенціал;
  - інтелектуальність (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, емоції, мотиви, знання, вміння, відносини) яка виражається в логічності, критичності, особистості;

– національна самосвідомість, самоідентифікація (знання національної культури, емоційно–ціннісне ставлення до своєї мови, культури, рідного краю, людей; вміння реалізувати свої знання в різноманітних видах діяльності).

У цьому контексті духовне професійне становлення – якісна характеристика особистості, яка відображає високий рівень розвитку моральних, особистісно–професійних якостей, високий рівень креативності; мотиваційну сферу, національну самосвідомість та ціннісні орієнтації спрямовані на прогресивний розвиток духу майбутнього спеціаліста.

Слід додати, що духовно–професійне становлення студента в першу чергу не тільки опанування новими технологіями, засобами, різноманітними "KNOW-HOW", а й мотиви поведінки особистості те, що дає змогу рухатися людині в житті, професії, з яких ціннісних орієнтацій вона виходить, задля чого займається своєю справою, які внутрішні резерви вона вкладає в свою працю.

То ж постає питання: які саме психолого–педагогічні умови сприяють духовно–професійному становленню майбутнього педагога?

Виходячи із тенденцій розвитку освіти, теоретичного аналізу і результатів реальної навчально–виховної практики, ми виділяємо такі умови духовно–професійного становлення майбутнього вчителя:

1. Додержання принципу духовності у навчально–виховному процесі вищої школи;
2. Інноваційність у навчально–виховному процесі;
3. Духовно– професійна культура викладача вищої школи.

Зупинимося докладніше на цих умовах.

Принцип духовності полягає:

- в пізнанні людиною сенсу життя, законів природи та свого внутрішнього та зовнішнього буття, усвідомлення себе часткою ноосфери;
- духовній рефлексії, вмінні контролювати себе, свої почуття;
- пізнанні культури, загальнолюдських цінностей;
- потребі в духовній перебудові суспільства;
- розумінні духовності як мети, процесу, засобу та результату навчально– виховного процесу;

– інтеграції змісту навчально – виховного процесу на основі духовного потенціалу.

Духовність, її формування у студентів – найголовніша мета освітньої політики. Остання уявляється нам як синтез високої моральності, духовної культури, потреби в пізнанні та творчості. В цьому ракурсі освіта повинна спиратися на фундаментальну основу філософії та духовну традицію українського народу. Отже принцип духовності стає генеруючим фактором, який актуалізує такі принципи як культуровідповідність, природовідповідність, гуманізм, народність, полікультурність. Цей принцип повинен вивести педагогіку вищої школи на новий якісний рівень. В навчально–виховному процесі він має такі напрямки реалізації:

- підвищення морального, виховного процесу на базі використання досвіду загальнолюдської, національної та релігійної культур;
- формування у майбутніх вчителів готовності до керівництва цілісним педагогічним процесом;
- цілеспрямоване формування вільної, цільної особистості з високою громадською, патріотичною самосвідомістю;
- створення комфортного психологічного середовища навчання в університеті на базі традицій гуманізму, досвіду поколінь та народної педагогіки;
- особистісно–орієнтований підхід до навчально – виховного процесу;
- визнання свободи світогляду, розвиток критичності мислення та творчих здібностей студентів;
- постійне підвищення освітнього, інтелектуального рівнів учасників навчально – виховного процесу у ВНЗ.

Слід додати, що період навчання у ВНЗ – час професійного визначення майбутнього педагога, створення формування професійної компетентності та спрямованості, становлення та розвитку Я–концепції студента саме як педагога, самовдосконалення природних

здібностей, особистісного досвіду та практики. Йдеться про те, що на аудиторних заняттях, під час самоосвіти, різноманітних практик, зустрічей з відомими вчителями, вченими у студентів закріплюється або руйнуються мотиви навчання, відкривається або ніколи не осмислюються сенс майбутньої професії. Так наші експериментальні дослідження динаміки мотивів навчання у педагогічному ВНЗ зафіксували зниження бажання отримати вчительську професію з перший по п'ятий курси. При цьому ми спостерігали дуже суттєве розчарування, душевний спад особливо у студентів третього курсу. В чому ж справа? В більшості випадків психолого–педагогічна та предметна підготовка вчителів не орієнтована на реалізацію можливостей студентів у педагогічній діяльності. У зв'язку з цим майбутні вчителі звикають працювати не беручи до уваги свою індивідуальність, особливо під час вирішення педагогічної задачі. Як не прикро, не завжди викладачі вищої школи намагаються створити на заняттях атмосферу співтворчості, духовної сумісної діяльності враховуючи індивідуальний досвід студентів. В цих умовах тільки організація інноваційного навчання сприяє росту індивідуальності, самостійності, автономності, духовному становленню майбутніх вчителів.

Отже принцип інноваційності у вищій школі означає:

- відкритість для інших думок поглядів, світогляду;
- діалогічний контакт на основі рівності психологічних позицій з урахуванням індивідуальності, попереднього досвіду студентів, взаєморегуляція: „лише на ідеї виховуючого діалогу можна будувати гуманістичну педагогіку, яка ґрунтується на взаєморозумінні, взаємодопомозі учасників навчально–виховного процесу. Виховуючий діалог корелює й з новим типом учителя, який являє собою і філософа і педагога” [3: 78];
- співтворчість, співпраця викладача та студентів (відмова від диктату, менторського тону, сумісний пошук, аналіз результатів) ;
- відкритість вчителя, студена культурі та світу, суспільству.

Педагогічне середовище повинно бути організованим, таким чином, щоб сприяти формуванню та розвитку „Я” образу. Тобто створюються умови для розвитку особистості, особистісної ініціативи.

Інноваційність, принцип нового педагогічного мислення, базується на наступних аспектах:

- усвідомлений аналіз професійної діяльності на основі мотивів;
- проблематизація дійсності бачення конфліктів, протиріч;
- критичне ставлення до норми;
- педагогічна рефлексія, творчість;
- відкритість середовищу професійним інноваціям;
- самореалізація, втілення в професійній діяльності своїх особистісних намірів та образу життя;
- соціокультурний діалог та гра на основі розуміння, прийняття та визнання особистості, як найефективніші форми та методи навчання за інноваційним принципом. Тобто навчально професійна задача перетворюється на дослідницьку в контексті значущої проблемної ситуації.

Таким чином, сутність представленої проблеми – радикальне оновлення духовної атмосфери, основ педагогічного процесу у ВНЗ, урахування освітніх запитів студентів, потреб сучасної загальноосвітньої школи, тенденцій їхнього розвитку.

В цьому ракурсі на перше місце виходить викладач вищої школи. Саме його духовно–професійна культура, на наш погляд, є однією з психолого– педагогічних умов духовного становлення майбутнього вчителя. Бо ніякі принципи, методи та технології не діють без особистості, особистісного сенсу життя. Інакше вона перетворюється у своєрідну „віртуальну реальність”, яка існує в книгах, інформаційних носіях та яку ми не знаходимо в житті.

Отже як особистість педагог має стати у центрі виховного процесу у ВНЗ. Головне в психолого–педагогічній культурі викладача – використання свого особистісного духовного потенціалу, створення авторської педагогічної системи, креативність. Освітнє середовище у ВНЗ повинно будуватися на принципах духовності інноваційності, особистісно–

орієнтованих формах та методах підготовки спеціалістів, орієнтуватися на варіативність, творчість. В центрі усіх процесів у ВНЗ повинна бути духовно багата та прагнуча досконалості особистість педагога вищої школи, який буде свою роботу на педагогіці співробітництва: „Навчати потрібно не лише знань, вмінь репродукувати інформацію, а й мислити, навчати їх методів здобування знань, а конкретні теорії, знання вони мусять опанувати самі” [3: 129].

А це в цьому контексті педагогічний університет повинен стати школою духовності, творчою лабораторією, школою цілісного прийняття світу, гуманних відносин: „Тому головне створити найкращі умови для самопізнання, саморозвитку, а потім і самореалізації власної сутності кожної особистості. В цьому шлях до особистісного щастя кожної людини, в цьому – єдиний спосіб ненасильницького динамічного прогресу суспільства, нації, держави.” [3: 130]

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Авдіянець Г.Г. Курс „Історія соціальної роботи” і духовне становлення майбутнього педагога // Рідна школа.– 2003. – №4. – С. 55–56.
2. Андриенко Е.В. Психолого–педагогические условия формирования профессиональной деятельности учителя // Педагогическое образование и наука. – 2002.– №4. С. 62–68.
3. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – С. 178–201.
4. Подставкіна А.В. „Від рівня якості вищої освіти дедалі більше залежатиме доля народу, держави і життя кожного громадянина // Рідна школа.– 2003.– №4. – С. 9.
5. Сенько ЮВ Гуманитарные основы педагогического образования.– М.: Издательский центр „Академия», 2000. – 240с.
6. Сластенин В.А. Профессионализм педагога: акмеологический контекст //Педагогическое образование и наука.– 2002.– №4. С. 4–10.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ольга Ніколасенко – викладач кафедри іноземних мов Чернігівського державного інституту економіки і управління.

Наукові інтереси: лінгво-методичні аспекти викладання іноземних мов в немовному ВНЗ.

Тетяна Ушата – викладач кафедри іноземних мов Чернігівського державного інституту економіки і управління.

Наукові інтереси: лінгво-методичні аспекти викладання іноземних мов в немовному ВНЗ.

THE IMPORTANT METHODS OF TEACHING THE ENGLISH GRAMMAR IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Лілія ОЛЕКСІЄНКО (Кременчук, Україна)

В статье рассмотрены и проанализированы некоторые важные методы обучения английской грамматики в вузах Украины.

Some important methods of teaching the English grammar in Ukrainian higher educational establishments are investigated and analyzed.

The aim of this article is to investigate and analyze some important methods of teaching the English grammar in Ukrainian higher educational establishments.

As we know, language is the chief means by which the human personality expresses itself and fulfills its basic need for social interaction with other persons.

Robert Lado wrote that language functions owing to the language skills. A person who knows a language perfectly uses a thousand and one grammar lexical, phonetic rules when he is speaking. Language skills help us to choose different words and models in our speech [1].

It is clear that the term “grammar” has meant various things at various times and sometimes several things at one time. This plurality of meaning is characteristic of the present time and is the source of confusions in the discussion of grammar as part of the education of students. There have been taking place violent disputes on the subject of teaching grammar at a university.

The ability to talk about the grammar of a language, to recite its rules, is also very different from ability to speak and understand a language or to read and write it. Those who can use a language are often unable to recite its rules, and those who can recite its rules can be unable to use it.